

De Minister van Justitie en Veiligheid

**Directie Wetgeving en
Juridische Zaken**
DWJZ/JZW

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Contactpersoon

(10)(2e)

Raadadviseur

M (10)(2e)

(10)(2e) @minvenj.nl

nota

Gezamenlijk communiqué III Erediensten, religieuze
koepelorganisaties - Min JenV

Datum

7 juli 2020

Ons kenmerk

2967135

Dossiernummer

2967118

1 Doel nota

Instemmen met het gezamenlijke communiqué van de religieuze koepelorganisaties voor het opstarten en hervatten van hun erediensten voor de periode dat de noodverordeningen nog gelden.

2 Aanleiding, gevraagde actie(s) en advies

In het overleg met de kerkelijke vertegenwoordigers en het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken (CIO) d.d. 2 juli deed u een beroep op hen om een gezamenlijk communiqué op te stellen over de wijze waarop de erediensten de komende tijd kunnen worden gevierd. Daarbij hebt u aangegeven eraan te hechten dat ook dit communiqué, zoals de twee eerder afgegeven communiqués, door de andere religieuze koepelorganisaties wordt onderschreven.

Op vrijdag 10 augustus van 08:30 tot 09:15 uur ontvangt u de voorzitters van het CIO, de Boeddhistische Unie, het Contactorgaan Moslims en Overheid en de Hindoeraad Nederland om dit gezamenlijk communiqué in ontvangst te nemen.

3 Toelichting op het advies

Namens de religieuze koepels zijn aanwezig:

Mevrouw Usha Doekhie, voorzitter Hindoeraad Nederland

buiten reikwijdte

De heer Muhsin Koktas, voorzitter van het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO)

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken
DWJZ/JZW

Datum
7 juli 2020

Ons kenmerk
2967135

De heer Michael Ritman, voorzitter van de Boeddhistische Unie Nederland (BUN)

buiten reikwijdte

De heer Jaap Smit, voorzitter van het CIO

De heer Smit was aanwezig bij het overleg met de kerkelijke vertegenwoordigers d.d. 2 juli. Op 23 april trof u de heer Smit in het bestuurlijk overleg met het CIO.

Mevrouw Danielle Woestenberg, secretaris CIO

Mevrouw Woestenberg was aanwezig bij het overleg met de kerkelijke vertegenwoordigers d.d. 2 juli en bij het bestuurlijk overleg met het CIO op 23 april. Daarnaast sprak u mevrouw Woestenberg de afgelopen periode bijna wekelijks in de gesprekken met de kerkelijke vertegenwoordigers. Mevrouw Woestenberg is namens het CIO penvoerder geweest van de communiqués.

De heer Bikram Lalbahadoersingh, secretaris namens de religieuze koepels BUN, CMO en Hindoeraad

buiten reikwijdte

De heer Lalbahadoersingh [buiten reikwijdte] was penvoerder namens CMO, BUN en de Hindoeraad Nederland van de communiqués.

De voorzitters van de religieuze koepelorganisaties hebben aangegeven dit overleg uitsluitend te willen gebruiken voor een reflectie op de afgelopen periode en om vooruit te kijken voor zover mogelijk.

Terugblik door Min JenV

Sinds de eerste besmetting met het coronavirus in Nederland zijn er in korte tijd maatregelen genomen om de verdere verspreiding van het coronavirus tegen te gaan. Hierbij zijn ingrijpende keuzes gemaakt.

Al in een vroeg stadium in de crisis zijn er met de religieuze koepelorganisaties en met kerkelijke vertegenwoordigers gesprekken gevoerd om toe te lichten waarom de ingrijpende maatregelen noodzakelijk zijn. Deze gesprekken gaven steeds een actueel en goed beeld van wat er leefde binnen de verschillende geloofsgemeenschappen en zo konden er in korte tijd grote stappen worden gezet waarbij de drie gemeenschappelijke communiqués en de protocollen voor het intelligent opstarten van de diensten er met name uitspringen. De afgelopen weken hebt verschillende erediensten bezocht en werkbezoeken afgelegd waarbij u ook de werking van de protocollen in de praktijk heeft kunnen ervaren.

U kunt informeren hoe de kerkelijke vertegenwoordigers terugkijken op de afgelopen periode.

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken
DWJZ/JZW

Vooruitblik door Min JenV

Datum
7 juli 2020

Ons kenmerk
2967135

buiten reikwijdte

Aanbieden van het gemeenschappelijk communiqué door de voorzitters van de religieuze koepelorganisaties aan Min JenV.

Toelichting door Danielle Woestenberg en Bikram Lalbahadoersingh:

Op 26 maart hebben de gezamenlijke religieuze organisaties in hun eerste communiqué opgeroepen tot matiging van de eredienst in verband met het Covid-19 virus. Toen het kabinet bekendmaakte dat samenkomsten van religieuze of levensbeschouwelijke aard per 1 juni, onder voorwaarden, weer mogelijk waren, stelden de religieuze koepelorganisaties een tweede communiqué op; het in behoedzaamheid vieren van geloof werd het nieuwe uitgangspunt. Nu sinds 1 juli een verdere versoepeling van bijeenkomsten aan de orde is, roepen de religieuze koepelorganisaties de bij hen aangesloten religieuze instellingen op tot het nemen van eigen verantwoordelijkheid bij het vieren van hun erediensten in de periode dat de noodverordeningen nog gelden.

U kunt uw waardering uitspreken voor de verantwoorde wijze waarop de religieuze koepelorganisaties met hun achterban de afgelopen tijd zijn omgegaan met de crisis. Dit heeft geleid tot hartverwarmende, nieuwe manieren van elkaar ontmoeten en steunen. De crisis heeft ook bijgedragen aan nieuwe en hopelijk duurzame samenwerkingsverbanden met als heel tastbaar resultaat een derde gezamenlijk communiqué voor het vieren van erediensten.

4 Dilemma's

-

5 Politieke en bestuurlijke context

De afgelopen weken zijn er verschillende toezeggingen gedaan op het gebied van de erediensten.

1. U hebt toegezegd zoveel mogelijk met kerkgenootschappen in gesprek te gaan om te verantwoorden waarom deze voor hen ingrijpende beslissing (diensten beperken tot 30 personen) genomen moest worden (TK debat 12 maart).

2. De MP heeft toegezegd in gesprek te gaan met kerkgenootschappen, o.a. om te benadrukken niet de bovengrens op te zoeken van 30 personen en daarbij 1,5 meter afstand te houden (TK debat 1 april).

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken
DWJZ/JZW

Datum
7 juli 2020

Ons kenmerk
2967135

buiten reikwijdte

4. Motie-Segers (26/5/2020, ChristenUnie, CDA, SGP)

Overwegende dat per 1 juli kerkdiensten tot maximaal 100 personen weer mogelijk zijn, waarbij kerken zich nu oriënteren op de mogelijkheden die deze verruiming biedt;

overwegende dat kerken in onze samenleving een belangrijke functie vervullen als plaats voor gemeenschap en bezinning en bron van vrijwilligerswerk, dat lokaal maatwerk rechtvaardigt bij de invulling van samenkomsten en activiteiten;

verzoekt de regering, samen met gemeenten, afspraken te maken met kerken en christelijke netwerken met als doel om op verantwoorde wijze lokaal maatwerk en perspectief te bieden voor de organisatie van kerkelijke activiteiten, waaronder ook jeugdwerk, en waar nodig hiertoe advies te vragen aan het Outbreak Management Team,

5. De MP heeft toegezegd dat u gesprekken voert met religieuze koepelorganisaties over wat zij moeten doen om aan de voorschriften te voldoen. Daarbij worden ook maatschappelijke organisaties, zoals specifiek de organisatie "niet-alleen", meegenomen in de gesprekken met de kerken (TK debat 20 mei).

6. De MP heeft toegezegd dat u in de gesprekken met religieuze instellingen stil zal staan bij specifieke problematiek van grote religieuze gemeenten en de nu nog beperkte omvang van deelnemers aan diensten (TK debat 4 juni).

buiten reikwijdte

6 Communicatie

U ontvangt separaat een advies van DCOM hierover.

7 Afstemming

Een afschrift van deze nota is gestuurd aan DRC en aan de directie Constitutionele Zaken en Wetgeving van het ministerie van BZK.

8 Bijlagen

Directie Wetgeving en
Juridische Zaken
DWJZ/JZW

Datum
7 juli 2020

Ons kenmerk
2967135

(10))(2g) voor def. versie doc 58

**Directie Wetgeving en
Juridische Zaken**
DWJZ/JZW

Datum
7 juli 2020

Ons kenmerk
2967135

(10)(2g) voor def. versie zie doc 58

Bijgesloten

*FACTSHEET Bescherming van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in
Tijdelijke wet maatregelen covid-19*

FACTSHEET Bescherming van vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in Tijdelijke wet maatregelen covid-19

In de eerste periode van de bestrijding van de epidemie zijn door middel van noodverordeningen maatregelen getroffen die van invloed zijn geweest op samenkomsten in het kader van de belijden van godsdienst of levensovertuiging. Met het wetsvoorstel wil de regering ervoor zorgen dat de uitoefening van deze grondrechten – ook in het geval van opleving van het virus – zo veel mogelijk doorgang kunnen vinden. Het wetsvoorstel regelt daarom:

- Voor het gemeenschappelijk belijden van een godsdienst of levensovertuiging (zoals erediensten) wordt op wetsniveau verzekerd dat **géén groepsverboden of maximumaantallen** kunnen gelden (zie art. 58g lid 2 onder c). Dit geldt ook voor godsdienstige en levensbeschouwelijke samenkomsten die vallen binnen de reikwijdte van de Wet openbare manifestaties (zie art. 58g lid 2 onder d).
- Op basis van het wetsvoorstel gaat **wel de veilige afstandsnorm** (art. 58f) gelden voor samenkomsten tot het belijden van een godsdienst of levensovertuiging. Dit geldt zowel voor openbare samenkomsten als samenkomsten binnen gebouwen en besloten plaatsen. Aangezien dit op wetsniveau wordt geregeld, is dit in overeenstemming met artikel 6 lid 1 Grondwet.
Belangrijk zijn echter deze uitzonderingen:
  - **Geestelijke bedienaren** zijn uitgezonderd van de veilige afstand bij de uitoefening van hun taken rondom doopplechtigheden, de eucharistie, inzegeningen, e.d. (art. 58 lid 4 onder b)
  - Tevens kunnen bij ministeriële regeling **ook verdere uitzonderingen** op de veiligheidsafstandsnorm worden gemaakt (art. 58 lid 5 en 6)
- Worden bij ministeriële regeling **hygiënemaatregelen of gebruik van beschermingsmiddelen** voorgeschreven dan kunnen deze ook van toepassing zijn binnen kerken, moskeeën, synagogen en andere religieuze gebouwen (art. 58j lid 1 onder a). Uit artikel 6 lid 2 Grondwet volgt dat wanneer dergelijke voorschriften binnen gebouwen gelden en deze voorschriften het recht om aldaar in gemeenschap godsdienst of levensovertuiging te belijden als zodanig beperken, zij op wetsniveau geregeld zouden moeten worden. Dergelijke normen zullen weliswaar enige hinder opleveren maar zij beperken het recht om in gemeenschap godsdienst of levensovertuiging te belijden als zodanig niet. Om die reden is het mogelijk deze normen bij ministeriële regeling van toepassing te verklaren op religieuze gebouwen. Deze regels mogen echter dus niet strekken tot het beperken van dit recht binnen een gebouw of besloten plaats als zodanig.
- Aangezien de veilige afstand en eventuele hygiënemaatregelen/regels over gebruik beschermingsmiddelen ook (kunnen) gelden binnen religieuze gebouwen, is het van belang dat bezoekers zich daar ook aan kunnen houden. Daarom geldt een **zorgplicht voor de beheerders van deze gebouwen** om ervoor te zorgen dat men de regels kan opvolgen (art. 58l lid 1). Daarbij is het volgende van belang:
  - De burgemeester kan schriftelijke aanwijzingen geven (art. 58l lid 2, 2e zin) en in spoedeisende gevallen eventueel een mondeling bevel (art. 58l lid 4). Dat moet zijn gericht op het kunnen opvolgen van de normen (art. 58l lid 3); **dit is geen bevoegdheid tot sluiting van een religieus gebouw.**
  - Toegelicht is dat de burgemeester in dit kader niet regulier toezicht houdt, maar slechts op basis van meldingen zijn bevoegdheden zal inzetten.
  - De toelichting vermeldt tevens dat bij het optreden van de burgemeester **terughoudendheid is geboden** gelet op de (grond)wettelijk beschermde positie van religieuze gebouwen en zeker tijdens het houden van erediensten. Wat dat laatste betreft geldt overigens dat (buiten het geval van ontdekking op heterdaad) het binnentreden van religieuze ruimten tijdens het houden van erediensten überhaupt niet is toegestaan (art. 12 aanhef en onder b Algemene wet op het binnentreden).

- Bovengenoemde systematiek was ook opgenomen in het wetsvoorstel zoals dat voor advies aan de Afdeling advisering van de **Raad van State** is voorgelegd. De Afdeling concludeert dat dit wettelijk raamwerk in het algemeen toereikende mogelijkheden en randvoorwaarden voor een **evenwichtige en grondrechtsconforme afweging** biedt. Naar het oordeel van de Afdeling bevat het wetsvoorstel o.a. voor beperkingen t.o.v. art. 6 Grondwet voldoende specifieke grondslagen en wordt er ook voldoende in de wet zélf geregeld. Naar aanleiding van het advies van de Afdeling is nog een algemene bepaling toegevoegd die verzekert dat zowel de regels die gesteld worden bij ministeriële regeling als de uitvoering door de burgemeester voldoet aan de eisen van noodzakelijkheid, proportionaliteit en subsidiariteit (art. 58b lid 2). Bij toetsing komt naast volksgezondheid ook de bescherming van de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging zwaar gewicht toe.

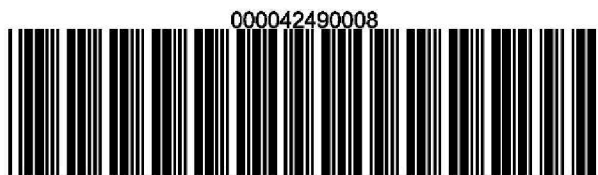
1 juli 2020

Ministerie van BZK - CZW

Ministerie van JenV - DWJZ

Digitale minuut: Bijeenkomst MinJenV - religieuze, Communique III - 2967118

Organisatieonderdeel DWJZ
Behandelaar zaak (10)(2e) - BD/DWJZ/JZW
Werkstroomelgenaar (10)(2e) - BD/DWJZ/BMO
Datum en tijd aangeboden 24-02-2021 om 18:51

Nota MinJenV Bijeenkomst MinJenV- religieuze koepels, Communique III

Paminconnummers:
Instructie: Zie Nota
Toelichting op documenten: -

Werkstroomverloop

Werkstroom afgesloten 20-07-2020 10:06	
Afsluiten (10)(2e) - BD/DWJZ/BMO 20-07-2020 10:06	☒
Afstemmen - (10)(2e) - BD/DWJZ/JZW 15-07-2020 12:34	☒
Afstemmen - DBO Advies behandeld door (10)(2e) - BD/DBO/ADVIES 15-07-2020 12:20	☒
Eindparaaf - Minister van JenV behandeld door Grapperhaus, F.B.J. - BD/AL 14-07-2020 21:09	☒
Paraferen - (10)(2e) - BD/AL 08-07-2020 14:46	☒
Visie vooraf - DBO Advies behandeld door (10)(2e) - BD/DBO/ADVIES 08-07-2020 10:21 <i>Wordt ook in IBABS gezet tbv overleg MJenV om 14.00 uur vandaag</i>	☒
Paraferen - (10)(2e) - BD/DWJZ 08-07-2020 09:31 <i>Graag met spoed doorzetten; info is ook relevant voor het informele gesprek van de minister met Kamerleden vd Graaf (CU) en vd Staaij (SGP) vandaag (tijdstip onbekend) over de tijdelijke wet maatregelen COVID-19</i>	☒
Paraferen - (10)(2e) behandeld door (10)(2e) - BD/DWJZ/JZW 08-07-2020 09:17 <i>typfout hersteld</i>	☒

Afstemmen - (10)(2e) BD/DWJZ/JZW

07-07-2020 17:33

Een afschrift van de nota is gestuurd aan DRC en aan de directie Constitutionele Zaken en Wetgeving van BZK, aan Protocol

(10)(2e) DCOM (10)(2e) en aan (10)(2e)

Document 'Factsheet vrijheid van godsdienst en levensovertuiging in Twm covid-19.docx' toegevoegd door (10)(2e)

(10)(2e) - BD/DWJZ/BMO

07-07-2020 12:43

Document 'Nota MinJenV Bijeenkomst MinJenV- religieuze koepels, Communiqué III.docx' toegevoegd door (10)(2e)

(10)(2e) - BD/DWJZ/BMO

07-07-2020 12:43

